

JACEK KNOPEK

**UDZIAŁ EMIGRANTÓW POLSKICH
W ŻYCIU POLITYCZNYM I EKONOMICZNYM
NOWOŻYTNEGO PAŃSTWA GRECKIEGO (1821-1918)**

Zryw narodowowyzwoleńczy Greków zamieszkujących pod panowaniem tureckim w latach dwudziestych XIX w. spotkał się z żywym odzewem ze strony społeczeństw starego kontynentu. Włączenie się państw zachodnio-europejskich oraz Rosji w konflikt grecko-turecki miało kluczowe znaczenie dla podpisanego kilka lat wcześniej aktu zwanego Świętym Przymierzem na kongresie wiedeńskim, wrogiemu niemal wszystkim zmianom politycznym na kontynencie europejskim.

Mimo to państwo greckie powstało jako „owoc” pertraktacji i obrad kongresu londyńskiego w początku lutego 1830 r.¹ Fakt ten otworzył nowy rozdział w dziejach kontaktów polsko-greckich. Od tego momentu Polacy brali udział niemal we wszystkich powstaniach i wojnach grecko-tureckich oraz w pewnym stopniu w tworzeniu podstaw politycznych i ekonomicznych nowożytnego państwa greckiego. Ponadto w XIX w. wzrosła liczba polskich podróżników, turystów i pielgrzymów, którzy chętnie odwiedzali kolebkę europejskiej cywilizacji. W instytucjach archeologicznych odbywali praktyki znawcy starożytności, którzy wyraźnie znaczyli piętno związków kulturalnych.

Losy narodu greckiego w XIX w. były pod pewnym względem podobne do dziejów państwa polskiego. Oba narody przywiązywały dużą wagę do walki o wyzwolenie narodowe. Grecja osiągnęła jednakże niepodległość wcześniej od Polski, ale w XIX i XX w. walczyła o uzyskanie niezależnego

Dr JACEK KNOPEK – Instytut Nauk Politycznych, Akademia Bydgoska, Bydgoszcz, ul. Przemysława 34.

¹ Zob. R. C l o g g, *A Concise History of Greece*, Cambridge 1992.

bytu państwowego we wszystkich etnicznie greckich terytoriach². Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie liczebności Polaków i ich uczestnictwo w życiu politycznym i ekonomicznym nowożytnego państwa greckiego. Ramy chronologiczne publikacji określają jej czas od wybuchu powstania narodowyzwoleńczego Greków znajdujących się pod panowaniem tureckim, co miało miejsce w 1821 r. do zakończenia I wojny światowej w 1918 r. Główne pytania badawcze sprowadzały się do określenia charakteru pobytu, działalności i roli, jaką odegrali emigranci polscy w Grecji w XIX i na początku XX w. Podstawę bibliograficzną stanowią z kolei materiały źródłowe w postaci danych zawartych w jednostkach archiwalnych oraz literatura wspomnieniowa i prasa ukazująca się na ziemiach polskich pod zaborami. Uzupełnieniem danych bibliograficznych jest literatura przedmiotu przedstawiająca migrację Polaków do Aten i innych miejscowości³.

Polacy w życiu nowożytnego państwa greckiego uczestniczyli zarówno zbiorowo, jak i indywidualnie. Kryteria te też zadecydowały o układzie problemowym artykułu, który podzielony został na dwie części.

I. UDZIAŁ GRUPOWY

W latach dwudziestych XIX w. bałkańskie zainteresowania Polaków koncentrowały się na walce narodu greckiego o niepodległość. Wystąpiły wówczas na ziemiach polskich, znajdujących się pod zaborami, dwa nurty poparcia i pomocy dla powstańców greckich. Jeden miał charakter spontaniczny, charakteryzujący się moralnym poparciem dla oręża greckiego, podejmującego wysiłek i trud walki z mocarstwem europejskim, jakim nadal pozostawała Turcja. Drugi z kolei podejmował systematyczną ofiarność narodu polskiego, polegającą na udziale polskich emigrantów w greckim powstaniu narodowyzwoleńczym⁴.

Jeszcze w 1814 r. została utworzona w Fanarze, greckiej dzielnicy Stambułu, tajna organizacja o charakterze patriotyczno-wojskowym pod nazwą Filiki Heteria (Stowarzyszenia Życzliwych), której celem miało stać się przygotowanie zbrojnego powstania antytureckiego. W 1820 r. na czele greckiego

² M. G r a j e w s k i, K. P o z n a ń s k a, *Republika Grecji*, Warszawa 1976, s. 153.

³ Por. J. K n o p e k, *Polacy w Grecji. Historia i współczesność*, Bydgoszcz 1997.

⁴ J. S k o w r o n e k, *Polacy jako partnerzy polityczni na Bałkanach w latach trzydziestych-pięćdziesiątych XIX w.*, w: *Wielka Emigracja i sprawa polska a Europa (1832-1864)*, pod red. S. Kalembki, Toruń 1980, s. 91 n.

stowarzyszenia stanął Aleksandros Ypsilantis, były adiutant cara rosyjskiego Aleksandra I, co spowodowało znaczne ożywienie w ruchu konspiracyjnym. Głównym celem nowego przywódcy stało się utworzenie regularnie umundurowanego oddziału greckiego na ziemiach podlegających zwierzchnictwu rosyjskich carów i przedostanie się na jego czele przez Europę Środkowo-Wschodnią w kierunku Aten. Wybierając tak przygotowany plan działania, A. Ypsilantis zmierzał do pozyskania sprzymierzeńców na terenach ówczesnej Wołoszczyzny i Siedmiogrodu, gdzie myślał również o wybuchu powstania antytureckiego⁵.

Mimo piętrzących się trudności przed nowym kierownictwem, w szeregach greckiej organizacji, wiosną 1821 r., A. Ypsilantis przygotował oddział zbrojny złożony z ochotników zamieszkujących głównie terytorium rosyjskie. Wśród zwerbowanych znaleźli się także studenci polscy, studiujący w murach Uniwersytetu Lwowskiego, którzy wraz z Grekami przekroczyli w Mołdawii granicę z państwem tureckim. Po doznanych przez A. Ypsilantisa porażkach w potyczkach z armią turecką studenci polscy przerwali wyprawę i powrócili na teren zaboru rosyjskiego. Wśród ochotników, którzy walczyli z Turkami na terenie Mołdawii, znaleźli się m.in. Żurowski i Garnowski⁶; ten ostatni miał stanąć na czele polskiego szwadronu ułanów i jako pierwszy miał wkroczyć na jego czele do Bukaresztu. Stąd można wnioskować, iż Polaków biorących udział w wyprawie greckiej musiało być kilkunastu bądź kilkudziesięciu.

Niejasno przedstawia się udział polskich ochotników w powstaniu greckim, które na półwyspie Peloponez wybuchło niezależnie od poczynań legionu A. Ypsilantisa na terytorium późniejszej Rumunii. 25 marca 1821 r. biskup Germanos zawiesił sztandar grecki w klasztorze Agia Lavra niedaleko Kalavrity, co stało się symbolem powstania Greków spod dominacji tureckiej. 1 lutego 1822 r. greckie Zgromadzenie Narodowe obradujące w antycznym teatrze Epidauros ogłosiło niepodległość kraju pod suwerenną władzą narodu greckiego.

Zainteresowanie na ziemiach polskich położeniem ludności greckiej znajdującej się pod panowaniem tureckim było duże. O powstaniu greckim donosiły nasycone romantycznymi ideami czasopisma ukazujące się w Królestwie

⁵ Por. J. K n o p e k, *Polacy w XIX-wiecznych walkach o wolność Grecji*, „Studia Polonijne” 21(2000), s. 41-53.

⁶ J. A. S z c z e p a ń s k i, *Podróż do ziemi greckiej z Neapolu śladami Juliusza Słowackiego*, Kraków 1979, s. 85; S. H a d y n a, *W słońcu Hellady*, Warszawa 1968, s. 184 n.

Polskim⁷. Polacy walczyli często za wolność Grecji jako ochotnicy niemieccy i rosyjscy, gdyż takie posiadali dokumenty. Trudno jest zatem ustalić pełną listę osób uczestniczących w walkach na terytorium Grecji w latach 1821-1829.

Z opracowań greckich wynika, iż z państw europejskich do powstania helleńskiego zgłosiło się 423 ochotników; w tym 153 Niemców, 117 Francuzów, 66 Włochów, 29 Anglików, 16 Polaków, 15 Szwajcarów oraz kilkunastu Rosjan i Serbów. Z cudzoziemców tych utworzono regularny, umundurowany i uzbrojony na styl zachodnioeuropejski batalion filhelleński. 24 maja 1822 r. ochotnikom tym wręczono sztandar pułkowy u stóp ateńskiej Akropolis. Informacje te oraz nazwiska Polaków poległych za wolność Grecji wyryte następnie zostały na pamiątkowej kolumnie w funkcjonującym do dziś jedynym kościele rzymskokatolickim w Nafplion, pierwszej stolicy niepodległego państwa greckiego⁸. Spis ten jednak nie odzwierciedla w pełni udziału polskich żołnierzy w powstaniu greckim.

Batalion złożony z ochotników europejskich uległ częściowemu rozpadowi już w bitwie pod Peta, która miała miejsce na terytorium Epiru od 4 do 16 czerwca 1822 r. W czasie jej trwania poległo 12 Polaków; z pogromu pod Peta ocalał jedynie kapitan Kutsowski, Gerżański i kilku innych⁹. Jedną z bardziej charakterystycznych postaci biorących udział w powstaniu był kapitan kawalerii Mierzejewski, który wcześniej służył w armii Napoleona, a w Grecji objął dowództwo drugiej kompanii oraz służył pod rozkazami francuskiego generała Normanda; Miowilowicz był oficerem artylerii; Davroussi (najprawdopodobniej jednak pochodzenia włoskiego) początkowo służył w batalionach Tripolis, Patras i Methonis¹⁰.

⁷ Były to m.in.: „Astraea”, „Pamiętnik Warszawski”, „Gazeta Polska”, „Gazeta Warszawska”, „Dziennik Warszawski”, „Goniec Krakowski”, „Kurier Polski”, „Wanda”, „Pszczółka Krakowska”, „Kurier Litewski”, „Sybilla Nadwiślańska”. Podawały one w niektórych przypadkach nawet kilka informacji tygodniowo na temat Grecji; niekiedy na ich łamach referowano też dawne kontakty łączące książąt ruskich i greckich.

⁸ Zob. M. R o u s s o s - M i l i d o n i s, B. J ä g e r, *Das Denkmal der Philhellenen in der Katholischen Kirche zu Nafplio*, Athen 1992; zob. też recenzja tegoż: J. K n o p e k – „Studia Historyczne” 1997, nr 2, s. 280-282.

⁹ List Georgisa Delyannisa do Tadeusza Sinko, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Konsulat Honorowy w Salonikach (dalej cyt.: AAN w Warszawie, Kon. Hon.), sygn. 29, k. 3. Wśród poległych pod Peta wymienia on nazwiska: Mizewski (Mirzewski, Mierzejewski?), Mołodowski (Mołodowski?), Miodowski, Jan Davroussi, Briffaris, Miowilowicz, Koncelewski, Dambrowski (Dąbrowski?), Tawernocki, Koszinski (Koszyński), Pawlowski (Pawłowski?) i Merczinski (Merczyński?). Zob. też *Partyzanci z polskiego oddziału polegli w bitwie pod Peta*, w: K n o p e k, *Polacy w XIX-wiecznych walkach*, s. 52.

¹⁰ List Georgisa Delyannisa do Tadeusza Sinko, k. 3.

Ponadto kilka dalszych nazwisk polskich odnotowują inni autorzy greccy; informacje takie można znaleźć np. w kilkutomowej publikacji pt. *Historia współczesnej Grecji*. Zdaniem jej autora w powstaniu narodowowyzwoleńczym Greków walczących o suwerenność i niepodległość miał wziąć także udział major Grabowski, który dowodził oddziałem powstańców na Peloponezie i Krecie, przyczyniając się swym zaangażowaniem do rozwoju ruchu rewolucyjnego na inne regiony kraju. Po 1829 r. miał on z kolei opuścić terytorium Grecji, udając się w stronę Warszawy, aby wziąć udział w powstaniu listopadowym. Pod Peta z kolei uniknął śmierci Kusianowski z Warszawy, który dostał się do tureckiej niewoli¹¹. W początkowym okresie powstania, według jednego z jego uczestników, Maxima Raybauda, byli w Grecji oficer artylerii Leczinski (Leszczyński) i wzmiankowany już doktor medycyny Kutsowski. Leszczyński z rozkazu rządu greckiego udał się do Tesalii z zamiarem wzniesienia powstania na tyłach wojsk tureckich. Po rozbiciu jego oddziału pod Sali przedarł się do Koryntu; w drodze opiekowali się nim górscy pasterze. Później znalazł się w Epirze¹².

Jako filhellen walczył też Henryk Jossadowski, który do Grecji dotarł w początkowym okresie trwania powstania. Brał udział w różnych bitwach jako oficer kawalerii. Po zakończeniu powstania ożenił się z Greczynką¹³.

W obronie Mesolongion (Messolongi, Missolongi) brał udział Ignacy Lech-Dzierżawski, który został później porucznikiem armii greckiej. Urodził się w Strzygach Wielkich koło Poznania w 1777 r. Po przybyciu do wybrzeży greckich brał udział we wszystkich ważniejszych bitwach i potyczkach w szeregach powstańczych. W twierdzy powstańców Mesolongion musiało być więcej Polaków, gdyż jedno z umocnień nazwano imieniem naczelnika powstania kościuszkowskiego¹⁴. Do Grecji miał też dotrzeć z szeregów

¹¹ G. K. K o r d a t o u, *Historia współczesnej Grecji*, t. II, Ateny 1957, s. 21; J. S t r a s b u r g e r, *Le philhellénisme en Pologne aus années de l'insurrection Grecque 1821-1828*, „Balkan Studies” (Saloniki) 12(1971), s. 106.

¹² M. R a y b a u d, *Mémoires sur la Grèce pour servir à l'histoire de la guerre de l'indépendance*, Paris 1825, cyt. za: T. S i n k o, *Udział Polaków w bojach i pracach Hellady*, „Przegląd Współczesny” 42(1932), s. 289 n.; Z. D ł u ż e w s k a - K a n i s k a, *Grecja*, w: *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, red. W. Pobóg-Malinowski, t. I, z. 4, Warszawa 1939, s. 291.

¹³ S i n k o, *Udział Polaków*, s. 293 n.; za nim: D ł u ż e w s k a - K a n i s k a, *Grecja*, s. 291.

¹⁴ J. S k o w r o n e k, *Sprzymierzeńcy narodów bałkańskich*, Warszawa 1983, s. 92. S. Okęcki podał, iż na czele powstańców polskich stał płk Czorczański, ale bardziej prawdopodobne wydaje się, iż pomyłono go z Dzierżawskim – *Z dziejów polsko-greckiego braterstwa broni*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1971, nr 1, s. 51 n.

armii francuskiej Florian Antoni Braunek, który wcześniej kształcił się w gimnazjum poznańskim¹⁵.

Odległym echem tych wydarzeń było uroczyste odsłonięcie w Mesolongion 13 czerwca 1938 r. pomnika ku czci Polaków, którzy przed ponad stu laty uczestniczyli w walkach o wolność narodu greckiego.

Do powstania greckiego chciało się przyłączyć kilku polskich romantyków, m.in. rozważali taką możliwość Adam Mickiewicz, Seweryn Goszczyński, Juliusz Słowacki i Ludwik Spitznagel¹⁶. S. Goszczyński po wstąpieniu do Związku Wolnych Polaków w Warszawie wyruszył w stronę Odessy, aby stamtąd dostać się do Grecji. Doszedł jednakże tylko do Humania, skąd zawrócił, aby wziąć udział w powstaniu listopadowym¹⁷.

Do ojczyzny Homera, autora *Iliady* i *Odysei*, mieli zamiar dotrzeć dwaj studenci Uniwersytetu Wiedeńskiego – Henryk Bogdański i Franciszek Zabłocki; mieli oni w ten sposób utorować szlak dla swych uniwersyteckich kolegów. Ich wędrówka z lat 1826 i 1827 nie przyniosła zamierzonego celu, gdyż ich wspólna podróż skończyła się w Trieście, gdzie władze austriackie nie pozwoliły na dotarcie do objętej kordonem sanitarnym i wojskowym Grecji¹⁸. W pozostawionych zapiskach H. Bogdański informował, iż przez Bałkany udało się przedostać jedynie Bilińskiemu, który doszedł na Peloponez, gdzie walczył w obronie Grecji. Poza tym w liście od F. Zabłockiego z października 1828 r. otrzymał informacje, że żołnierze rosyjscy, którzy opuścili Peloponez w lipcu tego roku, widzieli tam wielu Polaków, którzy mieli być oficerami w armii powstańczej¹⁹.

W wydarzeniach lat 1821-1829 na ziemiach greckich brało udział kilkadziesiąt Polaków; chociaż nie można odnotować wszystkich z nazwiska, to jednak osób tych musiało być od 30 do 50. Ponadto od 1826 r. powstaniem greckim zaczął interesować się ks. Adam Czartoryski, który prowadził kores-

¹⁵ J. P e r t e k, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957, s. 412.

¹⁶ Por. S t r a s b u r g e r, *Le philhellénisme en Pologne*, s. 103-116; R. G a n s z y n i e c, *Stulecie niepodległości Hellady*, „Filomata” 1930, nr 18, s. 64-80; H. B a r y c z, *Z dziejów polskich wędrówek naukowych za granicę*, Wrocław 1969, s. 150 n.; S z c z e p a ń s k i, *Podróż do ziemi greckiej*, s. 85 n.; B. W i e r z b i a ń s k i, *Polacy w świecie*, Londyn 1946, s. 80-81.

¹⁷ S. G o s z c z y ń s k i, *Podróż mojego życia, urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika 1801-1842*, wyd. S. Pigoń, Wilno 1924, s. 35 n.

¹⁸ Por. H. B o g d a ń s k i, *Dziennik podróży z lat 1826 i 1827*, oprac. J. Długosz, J. A. Kosiński, Kraków 1980.

¹⁹ Tamże, s. 28 n., 236 n.

pondencję polityczną z czołowymi przedstawicielami arystokracji w tym kraju²⁰.

Po uzyskaniu niepodległości przez Grecję w lutym 1830 r. nieliczna grupa Polaków, która pozostała w tym kraju, szybko asymilowała się. Tylko nieliczni zachowali świadomość polskiego pochodzenia przez kilka następnych pokoleń, do początku XX w. Niektórzy z nich porzucali później Grecję, udając się do Stambułu, gdzie istniała dość zwarta grupa polskiej emigracji²¹. Pozostali osiedlali się na miejscu, służąc nowej ojczyźnie²².

Upadek powstania listopadowego spowodował opuszczenie ziem polskich przez tysiące żołnierzy oraz ich rodzin. Głównym krajem emigracji była Francja, ale nieliczni powstańcy wędrowali po całym świecie. Pewna grupa uchodźców politycznych zamieszkała na obszarach monarchii osmańskiej; przede wszystkim w Stambule i na Bałkanach²³. Kilka miesięcy po upadku powstania listopadowego znalazła się niewielka grupa żołnierzy także i w Grecji. Zajmowali oni wyłącznie stanowiska w szeregach armii greckiej bądź w administracji państwowej tego kraju. Na jego terytorium powstańcy mieli także sformować niewielki oddział. Jednakże ochotnicy ci z powodu powszechnie panującej biedy w tym kraju oraz w związku z interwencją konsulów rosyjskiego i austriackiego opuścili Helladę, przenosząc się do Stambułu bądź Egiptu, gdzie zaistniały lepsze szanse w uzyskaniu zatrudnienia²⁴. Także politycy greccy i elity rządzące krajem nie interesowały się możliwością nawiązania kontaktów z przedstawicielami polskiego uchodźstwa; w ten sposób nie dopuszczali oni do osadnictwa polskiego w Grecji²⁵.

W latach trzydziestych XIX w. miały miejsce próby kolonizacji Cypru przez polskich emigrantów wywodzących się z wychodźstwa polistopadowego. Wyspa ta wchodziła wówczas w skład dominium tureckiego, ale etnicznie zamieszkiwana była w dalszym ciągu przez ludność grecką, której była zdecydowana większość. Generał Henryk Dembiński pisał w tej sprawie do Adama Czartoryskiego m.in.: „aby wziąć 400 tys. franków, jeżeli nam ją dadzą na 90 lat, to będziemy mieli kredyt na pierwsze potrzeby w giełdach angielskich”.

²⁰ Listy Capodistriasa do A. Czartoryskiego z lat 1826-1827, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie (dalej cyt.: BCz w Krakowie), rkps 5452, k. 127-158.

²¹ Por. K. D o p i e r a ł a, *Emigracja polska w Turcji w XIX i XX wieku*, Lublin 1987.

²² Memoriał z czerwca 1845 r., BCz w Krakowie, rkps IV 5415, k. 446.

²³ S. K a l e m b k a, *Liczebność i rozmieszczenie Wielkiej Emigracji*, w: *Liczba i rozmieszczenie Polaków w świecie*, pod red. W. Wrzesińskiego, cz. 1, Wrocław 1981, s. 8 n.

²⁴ Zob. J. K n o p e k, *Specyfika polskiego wychodźstwa ekonomicznego i wojskowego w Egipcie do początku XX wieku*, „Studia Polonijne” 21(2000), s. 55-74.

²⁵ S k o w r o n e k, *Sprzymierzeńcy narodów*, s. 133, 140.

skich [...]. Niech książę będzie tak dobry i zapyta się ministra angielskiego spraw zagranicznych, czy by nam w otrzymaniu tej dzierżawy nie chciał pomóc”²⁶. Jeżeli nie udało się wziąć w dzierżawę Cypru, to myślano też o jednej z wysp na Dardanelach; z planów tych jednak musiano zrezygnować.

Kolejna grupa polskich emigrantów dotarła do Grecji w 1849 r., po upadku Wiosny Ludów we Włoszech. Utworzony tam Legion Mickiewicza po zajęciu Rzymu przez wojska francuskie uzyskał zgodę od gen. Oudinota na udanie się legionistów na wyspę Korfu. Przed opuszczeniem ziemi włoskiej zostali oni rozbrojeni²⁷. Na czele legionistów stanął gen. Aleksander Izenszmid-Milbitz (1800-1883), który chciał przeprowadzić oddział polski do powstania węgierskiego²⁸. Ostatecznie legioniści wyruszyli z Rzymu do Civita Vecchia w połowie lipca; okręt „Pio Nono” wypłynął 22 lipca w stronę wyspy Korfu. Tamtejsze władze angielskie, utrzymujące brytyjską administrację na Wyspach Jońskich, uprzedzone o planach Polaków, nie zezwoliły na wylądowanie Polaków. Na skutek tego zarządzenia transport legionistów w liczbie 160 dopłynął do Grecji kontynentalnej.

Po dotarciu do Patras na Peloponezie polscy legioniści dowiedzieli się o upadku powstania na Węgrzech. Nie posiadając wystarczających środków materialnych i finansowych na dalszą emigrację, postanowili tymczasowo pozostać w Grecji, poszukując jednocześnie pracy zarobkowej na własne utrzymanie. Początkowo powstały dzięki staraniom A. Milbitza komitet grecki, otoczył ich opieką materialną, dostarczał skromnych środków na utrzymanie oraz zaoferował pracę przy budowie drogi łączącej Herakleję z Atenami. Na tym się jednakże współpraca grecko-polska skończyła i legioniści zostali pozostawieni sami sobie.

Józef Rykowski, jeden z uczestników, wspominał po latach, że umieszczono ich w starej i drewnianej szopie; inny legionista, Michał Borucki, pisał do

²⁶ List Henryka Dembińskiego do Adama Czartoryskiego z 18 listopada 1835 r., BCz w Krakowie, rkps II 5498, k. 161 n.

²⁷ Por. H. B a t o w s k i, A. S z k l a r s k a - L e h m a n n o w a, *Legion Mickiewicza. Wybór źródeł*, Wrocław 1958, s. 236 n.; S. K a l e m b k a, *Polskie zabiegi dyplomatyczne między powstaniem listopadowym a styczniowym (koniec 1831-1860 r.)*, w: *Historia dyplomacji polskiej*, pod red. L. Bazyłowa, t. III, Warszawa 1982, s. 353; K. D o p i e r a ł a, *Adampol-Polonezköy. Z dziejów Polaków w Turcji*, Poznań 1983, s. 16 n.; S. K i e n i e w i c z, *Legion Mickiewicza 1848-1849*, Warszawa 1957, s. 164; W. M i c k i e w i c z, *Legion Mickiewicza. Rok 1848*, Kraków 1921, s. 376-386; A. L e w a k, *Dzieje emigracji polskiej w Turcji (1831-1878)*, Warszawa 1935, s. 61; *Listy legionistów Adama Mickiewicza z lat 1848-1849*, oprac. H. Lutzowa, Wrocław 1963, s. 407 n.

²⁸ S. K i e n i e w i c z, *Izenszmid-Milbitz Aleksander*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt.: PSB), t. X, s. 197-198.

Adama Mickiewicza: „Grecja nas przyjęła, ale po to, ażeby z czasem ukamienować. Wiadomość o zdradzie Georgeya i upadku Węgier w jednej chwili rozchwiała nasze marzenia i postawiła nas w nadzwyczaj przykrym położeniu. Trzeba bowiem było szukać zarobkowania w kraju tak ubogim, gdzie cudzoziemców, szczególnie po wsiach, prześladują krajowcy”²⁹. Na skutek interwencji obcych państw oraz nędzy i niedostatku legioniszczy zostali zmuszeni do opuszczenia ziem greckich. Ostatni emigranci polscy wraz z A. Milbitzem opuścili ten kraj w 1852 r.

Jeden z polskich uchodźców zapisał, że w latach 1851-1852 umarło w Atenach i na wyspie Korfu 11 legionistów, a mianowicie: Paweł Bitkowski, Julian Brzeziński, Kazimierz Dauksza, Gorkiewicz, Józef Gorzkowski, Idzikowski, Karol Lipski, Wincenty Rykowski, Władysław Świętosławski, Julian Szczepowski, Walner³⁰.

W latach pięćdziesiątych XIX w. na granicy turecko-greckiej skupili się polscy wychodźcy, poddani sułtana tureckiego. Po zakończeniu wojny krymskiej w 1856 r. rozpoczęto likwidację dywizji Jana Zamoyskiego; przebiegała ona w atmosferze wzburzenia. Część żołnierzy umieszczono w Legii Cudzoziemskiej, natomiast sam J. Zamoyski forsował projekt osiedlenia się żołnierzy w dobrach Reszyda paszy w Tesalii; kolonia ta miała mieć charakter wojskowy³¹. Reszyd pasza oddał Polakom miejscowość Pneus, leżącą u stóp góry Olimp, oddalonej sześć mil od Larisy; sułtan z kolei ofiarował w walucie tureckiej 100 tys. piastrów na zagospodarowanie. Osadnicy polscy przybyli do Tesalii w kwietniu 1857 r.; było ich 150. Niesprzyjające warunki geograficzno-przyrodnicze, jak i słaba dyscyplina i kłótnie polskich emigrantów spowodowały, że już we wrześniu 1857 r. osadę opuściło 47 kolonistów. Klimat grecki wpływał ponadto na szerzenie się chorób; spowodowało to kolejną grupę opuszczających Pneus. Pod koniec 1857 r. zostało tam już

²⁹ D ł u ż e w s k a - K a ń s k a, *Grecja*, s. 294 n.; J. K ł o c z o w s k i, *Legia polska we Włoszech w latach 1848-1849 w pamięci jej weterana*, w: *Losy Polaków w XIX i XX w. Studia ofiarowane prof. Stefanowi Kieniewiczowi w 80-tą rocznicę urodzin*, Warszawa 1987, s. 495 n.

³⁰ Zbiór Potrykowskiego, BCz w Krakowie, rkps 5351, t. 2, k. 103 n.

³¹ J. C h u d z i k o w s k a, *Dziwne życie Sadyka paszy. O Michale Czajkowskim*, Warszawa 1971, s. 466 n.; L e w a k, *Dzieje emigracji polskiej*, s. 144 n.; W. M i c k i e w i c z, *Pamiętniki*, t. I, Kraków 1926, s. 71 n.; J. R e t i n g e r, *Polacy w cywilizacjach świata. Do końca wieku XIX*, wyd. 2, Gdańsk 1991, s. 204; W i e r z b i a ń s k i, *Polacy w świecie*, s. 81. Odrębny artykuł poświęcił tej sprawie K. Dopierała: *Polska osada w Tesalii (1857-1859)*, „Przegląd Zachodni” 1974, z. 2, s. 273-289.

tylko 40 Polaków, przeważnie chorych³². Próbowali oni jeszcze uprawiać ziemię na granicy turecko-greckiej, ale panująca malaria załamała ostatnie nadzieje i chęci. W kwietniu 1859 r. ostatnia część osadników odpłynęła z Tesalii do Adampola. Michał Czajkowski, który przejeżdżał tamtędy pod koniec 1859 r., nie znalazł nawet śladu osady bądź pobytu tam Polaków.

Na czele pułku kozackiego zorganizowanego w okresie wojny krymskiej (1853-1856) stanął Sadyk pasza, tj. Michał Czajkowski. Już dwa lata po zakończeniu działań zbrojnych, działając pod wpływem Francji, Porta przeznaczyła pułki kozackie składające się z emigrantów polskich do zabezpieczenia granicy turecko-greckiej³³. Pułki polskie wyruszyły w kierunku Tesalii na początku 1858 r.; M. Czajkowski wraz z synem opuścił Stambuł 11 kwietnia i udał się do Salonik. Z miasta tego na czele oczekującego tam szwadronu ruszył na objazd powierzonego mu odcinka granicy. W nowej sytuacji przyjął na siebie ciężar ułożenia poprawnych stosunków społecznych między ludnością turecką i grecką. Pierwszym krokiem zaleconym przez M. Czajkowskiego stało się respektowanie istniejącego prawodawstwa przez zamieszkującą tam społeczność. Konsulowie państw zachodnioeuropejskich z Larisy i Volos (Wolos) informowali w notach dyplomatycznych, iż pogranicze grecko-tureckie jeszcze nigdy nie było tak spokojne, jak na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Pierwszy pułk legionowy z płk. Kirkorem na czele objął swym zwierzchnictwem Larisę, a drugi ppłk. Langego stolicę Epiru – Janinę (Ioaninę). W Trikali (Trikke) utworzono nawet szkołę wojskową, gdzie w 1859 r. kształciło się 30 kandydatów na oficerów³⁴.

Jednakże w pułkach tych nie było dawnego zapału; załamał się w tych warunkach nawet gorący entuzjasta kozaczyzny, jakim był Henryk Służalski; zmarł on w tesalskiej Larisie na panującą febrę w kwietniu 1859 r. Michał Czajkowski pisał wówczas:

³² Biblioteka PAN w Kórniku (dalej cyt.: BK w Kórniku), Dziennik korespondencji i czynności Leonarda Niedźwieckiego, sygn. 2425; Raporty i listy do Władysława Zamoyskiego, sygn. 2461; Listy i raporty Władysława Jordana, sygn. 2462; Listy Zygmunta Jordana, sygn. 2463; Listy do Władysława i Zygmunta Jordanów, sygn. 2464; Listy do Leonarda Niedźwieckiego, sygn. 2465; Listy różnych w sprawach kolonii, sygn. 2465; Akta kolonii polskiej Adamopol, sygn. 2469; Akta kolonii polskiej Reszdydie w Tesalii, sygn. 2470.

³³ Por. M. C z a j k o w s k i, *Wspomnienia generała [...] ze służby na granicy greckiej w latach 1858, 1859 i 1862 w pułkach ottomańskich Kozaków*, oprac. J. Fijałek, Wrocław 1961.

³⁴ M. C z a j k o w s k i, *Dziwne życia Polaków i Polek*, Lipsk 1865, s. 214 n.; C h u d z i k o w s k a, *Dziwne życie Sadyka paszy*, s. 472 n.; L e w a k, *Dzieje emigracji polskiej*, s. 144 n.

Śmierć wkradała się w szeregi kozaczyzny i zaczęła odliczać na tamten świat co lepsze, co dzielniejsze. Pierwszy poszedł zatknąć sztandar kozaczy na tamtym świecie mjr kozaczego pułku Mehmed Bej Luboradzki. Młody, pięknej postawy, ale piękniejszego jeszcze serca i sumienia [...]. Febra go zmiotła w Trikala i tam został złożony w grobie. Gorzka to była strata dla Kozaczyzny. Za nim lekarz dragonów Narkiewicz – i jego zwłoki złożyli w Arcie, w Epirze, i zapłakali po nim dragoni jak po ojcu. Zmarł porucznik Kozaków Brzeziński i pochowany został w Trikala [...]. Nie na tym koniec – boleńszą strata dotknęła Kozaków. Umarł major hrabia Jarosław Romer i pogrzebionym został w Larissie [...]. Marli Kozacy i dragoni w Larissie, w Wolo [Volos – J. K.], w Armiro, w Fredalii, w Trikala, w Arcie, w Prewezie, w Janinie³⁵.

Po wybuchu powstania styczniowego kozacy polscy chcieli wracać do kraju, ale dopiero jesienią 1863 r. M. Czajkowski uzyskał pozwolenie na ściągnięcie pułków do Monastiru i Prilepu; w ten sposób żołnierzy uchronił od śmierci.

Ponownie wzięli udział Polacy w wojnie grecko-tureckiej w końcu XIX w. W 1896 r. wybuchło powstanie na Krecie, które było, jak każde poprzednie, krwawo tłumione przez wojska tureckie. Rząd ateński wspierał moralnie i wojskowo powstańców kreteńskich, co doprowadziło do wybuchu wojny na lądzie stałym w Tesalii³⁶. Polacy uczestniczyli wówczas w wojnie, walcząc w kompanii greckiego kapitana Varatassi. Wyróżnili się 5 maja 1897 r. w bitwie pod Domokos (Domoko) w Tesalii, gdzie próbowali nie dopuścić wojsk tureckich do greckiej stolicy; kilku z nich poległo³⁷. Powstanie na Krecie wspierał wtedy Jan Jossadowski, syn polskiego emigranta. Z kolei w wojnie grecko-tureckiej uczestniczył Zygmunt Mineyko; był wówczas członkiem ateńskiej komisji wykonawczej do spraw kreteńskich, a następnie pracował jako szef sekcji topograficznej greckiego sztabu³⁸. Jego syn – Stanisław uczestniczył w akcji przeciwko panowaniu tureckiemu na Lesbos (Mitilini).

Wśród greckiej generalicji w wojnie tej wyróżnił się Konstanty Smoleński³⁹. Dowodził on brygadą wojska, gdyż znaczne siły greckie były pod do-

³⁵ *Memoriał Michała Czajkowskiego*, BK, sygn. 2468, k. 97.

³⁶ Por. K n o p e k, *Polacy w XIX-wiecznych walkach*, s. 49 n.

³⁷ AAN w Warszawie, Konsulat Honorowy w Salonikach, sygn. 29, k. 3.

³⁸ J. K u c z a - K u c z y ń s k a, *Zygmunt Mineyko*, PSB, t. XXI, s. 283 n.

³⁹ S i n k o, *Udział Polaków*, s. 296 n.; za nim: D ł u ż e w s k a - K a ń s k a, *Grecja*, s. 295 n. Podają, że był on pochodzenia węgierskiego. Uczestniczący w tych wydarzeniach Z. Mineyko zapisał, że był on synem polskiego emigranta. Por. Kronika ważniejszych wypadków w Grecji, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (dalej cyt.: BJ w Krakowie), rkps 7095, t. 3, k.

wództwem następcy tronu – Konstantego, późniejszego króla. Pod wpływem nacierających wojsk tureckich opuścił książę ufortyfikowane pozycje i wycofał się, nie powiadomiwszy o tym gen. K. Smoleńskiego, jednakże ten forsownym marszem wy dostał się z okrężenia i pobił Turków pod Welestyną. Zwycięstwem tym ocalił honor greckiej armii i powstrzymał wojska tureckie w ich pochodzie na grecką stolicę⁴⁰.

W wojnie 1897 r. wziął udział brat Smoleńskiego, również w randze generała – Mikołaj, oraz hr. Karol Potocki. Ten ostatni pojechał walczyć w obronie Hellady, kiedy w 1896 r. dowiedział się z polskich gazet o powstaniu na Krecie; jednakże poza tym, iż w tesalskiej miejscowości Lamia rozprawił się z grupą Cyganów rabujących sklepy greckie, nic większego nie osiągnął ani nie wziął udziału w walkach zbrojnych⁴¹.

Aby nie dopuścić do upadku państwa greckiego, ówczesne mocarstwa europejskie ustanowiły protektorat nad wyspą Kretą i wyjednały od Turcji dla niej autonomię⁴². Od 1898 r. na Krecie stacjonowały wojska Włoch, Rosji, Anglii i Francji⁴³. Początkowo oddział rosyjski liczył 2500 żołnierzy, z czego ok. 400 było narodowości polskiej. W następnym roku część odesłano z powrotem, a na wyspie zostało 1400 wojskowych; w liczbie tej było ok. 200 Polaków.

Kilkunastu z nich umarło na skutek chorób. W miejscowości Rethimnon (Retimno) ustanowiono dla nich cmentarz. Już w pierwszych latach XX w. był on zaniedbany; dopiero w 1933 r. ambasada polska w Atenach uporządkowała cmentarz za 60.000 drachm i umieściła napis, który istnieje do dnia dzisiejszego: „Polska Odrodzona poległym Rodakom”⁴⁴. W latach 1897-1906 pochowano tam 18 Polaków pełniących służbę w wojsku rosyjskim; wśród nich byli: Stanisław Czerniak, Michał Parda, Józef Sabała, Jan Matysek (Friskiewicz?), Józef Mankof, Jan Bąk, Julian Litkiewicz, Julian Borgel?,

33-35. O jego polskim pochodzeniu pisał też o. Marcin Czermiński, jezuita – *Z Grecyi i Krety*, Kraków 1902, s. 192.

⁴⁰ BJ w Krakowie, rkps 7095, t. 3, k. 33-35.

⁴¹ Tamże.

⁴² Zob. J. Knopek, *Identyfikacja żołnierzy polskich w armii rosyjskiej zmarłych na Krecie na przelomie XIX i XX wieku*, „Przegląd Historyczny” 2001, nr 4.

⁴³ *Kreta*, „Misje Katolickie” 1912, s. 85-86; M. Czermiński, *Nowy biskup na Krecie i wspomnienia o Polakach*, „Misje Katolickie” 1911, s. 62 n.; tenże, *Wspomnienia z misyj między Polakami nad Bosforem, w Bośni i na Krecie*, Kraków 1901, s. 169-202; T. Sisko, *Od Olimpu do Olimpji. Wrażenia i rozważania z podróży greckiej*, Lwów 1928, s. 81.

⁴⁴ Polskie MSZ do Pos. RP z 12 października 1933 r., AAN w Warszawie, Poselstwo Rzeczypospolitej w Atenach (dalej cyt.: Pos. RP w Atenach), sygn. 527.

Roman Fiernatowski, Wojciech Adamski, Roch Miłczarski, Franciszek Majewski, Józef Czerniawski, Józef Matosewicz, Bazyli Wiśniewski⁴⁵.

Uczestnictwem w rosyjskim korpusie ekspedycyjnym kończy się oddziaływanie grupowe Polaków na sytuację polityczną i gospodarczą nowożytnego państwa greckiego. Pomimo faktu, iż Grecja w początku XX w. prowadziła dwie wojny bałkańskie oraz zaangażowała się w działania zbrojne w czasie I wojny światowej po stronie aliantów, w konfliktach tych nie uczestniczyły już zwarte grupy Polaków. Sytuacja polityczna na arenie międzynarodowej w przededniu I wojny światowej spowodowała na ziemiach polskich wzrost świadomości patriotycznej oraz nadziei związanych z odrodzeniem państwa; powodowało to niechęć do angażowania się Polaków w konfliktach europejskich po żadnej ze stron walczących.

II. POSTAWY INDYWIDUALNE

Powstaniem greckim z lat dwudziestych XIX w. interesował się ks. Adam Czartoryski. Pomimo że sam nie udał się do walczącej Hellady, starał się popierać sprawę grecką na forum międzynarodowym. W trakcie swego pobytu w 1826 r. w południowej Francji i północnych Włoszech, uczestniczył w staraniach greckich na zachodzie kontynentu w sprawie pożyczki i ofiarodawców dla walczącego narodu. Dla swych działań chciał uzyskać poparcie masonerii francuskiej i angielskiej⁴⁶.

Według informacji pozostawionej przez Zygmunta Mineykę, po zakończeniu powstania listopadowego do Grecji przybył jeden z oficerów polskich o nazwisku Karocki; zamierzał on prowadzić rekrutację wśród piechoty. Jednakże ówczesny król grecki, Otto Bawarski, nie wyraził zgody na jego zatrudnienie, w następstwie czego udał się do Japonii⁴⁷.

Niepoślednią rolę na greckiej scenie politycznej XIX w. odgrywał Andrzej Kaliński. Był doktorem prawa Uniwersytetu Wileńskiego. Jako ochotnik wziął

⁴⁵ Joseph Gondrand do Pos. RP z 22 stycznia 1930 r.; Opis cmentarza w Retimno, tamże, k. 23-25, 61, 68.

⁴⁶ A. J. C z a r t o r y s k i, *Pamiętniki i memoriały polityczne 1776-1809*, wybrał i oprac. J. Skowronek, Warszawa 1986, s. 40.

⁴⁷ Z. M i n e y k o, *Z tajgi pod Akropol. Wspomnienia z lat 1848-1866*, oprac. E. Kozłowski i K. Olszański, Warszawa 1971, s. 485. Następnie Z. Mineyko informował, że w 1897 r. Grecy dowiedzieli się, że wojskowy o takim nazwisku (prawdopodobnie syn Karockiego) pobił wojska rosyjskie dowodząc armią japońską; wówczas miano sobie w Grecji przypomnieć tego Polaka z 1832 r.

udział w powstaniu listopadowym, po czym wyemigrował na zachód Europy. Do Grecji przybył wraz z orszakiem króla Ottona Bawarskiego w 1832 r. Początkowo pracował w Izbie Obrachunkowej w Atenach; od 1880 r. był sekretarzem przybocznym króla, wreszcie szefem gabinetu królewskiego. Zmarł w Atenach, licząc 88 lat; w kondukcie żałobnym 1893 r. uczestniczył król grecki Jerzy z rodziną⁴⁸.

W latach trzydziestych i czterdziestych XIX w. Polacy byli pracownikami rosyjskich placówek dyplomatycznych i konsularnych na pograniczu grecko-tureckim. W Salonikach takie stanowiska zajmowali Ignacy Pietraszewski i August Żaba. Pierwszy z nich pochodził z Warmii; urodził się w Biskupcu w 1796 r. Do Salonik został oddelegowany prawdopodobnie w 1836 r., chociaż Zygmunt Abrahamowicz przesunął ten termin na rok wcześniej⁴⁹. Z Salonik przedsięwziął wraz z Dymitrem Dawydowem wyprawę na Athos, świętą górę prawosławia. Z kolei A. Żaba (1801-1894) pochodził z województwa połockiego. Pracował w wojskowej służbie konsularnej na Bliskim Wschodzie; w 1828 r. był dragomanem (tłumaczem) przy konsulacie rosyjskim w Jaffie, a później w Salonikach i Smyrnie (ob. Izmir)⁵⁰.

Długą podróż po Grecji odbył gen. Ludwik Pac w 1835 r. W związku ze swym pobytem zawierał liczne znajomości z wojskowymi osobowościami Aten. Można zatem sądzić, że misja generała miała charakter polityczny. L. Pac zmarł następnie w Smyrnie, gdzie wystawiono mu w jednym z kościołów epitafium⁵¹. Nie zdołał zatem przedstawić polskiej emigracji planów politycznych względem Grecji.

W 1841 r. na Bliski Wschód z ramienia Hotelu Lambert udał się Michał Czajkowski⁵². Celem jego podróży po Bałkanach i Bliskim Wschodzie była

⁴⁸ A. G. B e n i s, *Une mission militaire polonaise en Egypte*, t. II, Caire 1938, s. 58; D ł u ż e w s k a - K a ń s k a, *Grecja*, s. 295; S i n k o, *Udział Polaków*, s. 294; S k o w r o n e k, *Sprzymierzeńcy narodów*, s. 134; S z c z e p a ń s k i, *Podróż do ziemi greckiej*, s. 291; S. Z i e l i ń s k i, *Wybitne czyny Polaków na obczyźnie*, Wilno 1935, s. 68.

⁴⁹ Z. A b r a h a m o w i c z, *Warmijczyk Ignacy Pietraszewski – orientalista i podróżnik po Wschodzie*, w: I. P i e t r a s z e w s k i, *Uroki Orientu. Wspomnienia z wojaży (1832-1840, 1860-1862)*, oprac. Z. Abrahamowicz, Olsztyn 1989, s. XLVIII n.; J. R e y c h m a n, *Podróżnicy polscy na Bliskim Wschodzie w XIX w.*, Warszawa 1972, s. 23 n.; S. Z i e l i ń s k i, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932-1933, s. 360.

⁵⁰ R e y c h m a n, *Podróżnicy polscy*, s. 168; Z i e l i ń s k i, *Mały słownik*, s. 640; t e n ż e, *Wybitne czyny*, s. 102 n.

⁵¹ L. Pac do A. Czartoryskiego z 23 lipca 1835 r., BCz w Krakowie, rkps IV 5463, k. 119-128; S k o w r o n e k, *Sprzymierzeńcy narodów*, s. 134.

⁵² C h u d z i k o w s k a, *Dziwne życie*, s. 183; A. L e w a k, *Czajkowski Michał*, PSB, t. IV, s. 155 n.; J. S k o w r o n e k, *Polityka bałkańska Hotelu Lambert (1833-1856)*, War-

chęć powołania do życia polskich agencji politycznych. Z takim zamierzeniem udał się m.in. do Aten. Po dotarciu na miejsce 12 sierpnia 1841 r. zapoznał się z panującymi tam zwyczajami i opisał grecką scenę polityczną. Wspominał, że w Patras dowódcą żandarmerii był Polak Bronikowski, natomiast inny, Dobolewski zmarł w stolicy greckiej na suchoty. O Andrzeju Kalińskim pisał m.in. w sposób następujący: „Kaliński, ani kto inny więcej gorliwy po naszym być nie może, bo Grecy – młodzież przychylni są Polakom [...]. Polak śmiało może tam przybyć, gdyż nikt o paszport nie pyta. Drogie jest natomiast życie”⁵³.

W przededniu wydarzeń rewolucyjnych rozgrywających się w Europie w latach 1848-1849 na Bliski Wschód wybrał się siostrzeniec Adama Czartoryskiego, jego gorliwy pomocnik w akcji dyplomatycznej, Władysław Zamoyski. Wraz z bratem Zdzisławem dopłynął do Bejrutu, skąd w grudniu 1846 r. miał zwiedzić Ateny i Sambuł. Celem jego pobytu na Bałkanach było zorientowanie się w miejscowej sytuacji politycznej. Ponownie był W. Zamoyski w Atenach w maju 1857 r., po zakończeniu wojny krymskiej⁵⁴.

Po upadku Wiosny Ludów w Europie jako pierwszy w celach polityczno-wojskowych z Francji do Turcji popłynął gen. Wysocki. 21 grudnia 1853 r. wyjechał z Marsylii, kierując się do Sambułu; po drodze zatrzymał się na wyspach egejskich – Siros, Chios i Tenedos⁵⁵.

Dwa lata później po Grecji kontynentalnej i Wyspach Egejskich podróżował Józef Feliks Zieliński. Był członkiem Towarzystwa Demokratycznego Polskiego i Węglarstwa; uczestniczył w komisji, która miała zjednoczyć obóz demokratyczny. Współpracując ponadto z ruchem demokratycznych progresistów w Hiszpanii, gdzie przybył z Francji, mianowany został sekretarzem poselstwa hiszpańskiego w Stambule. Jego podróż przypadła na czerwiec 1855 r.⁵⁶

Pod koniec lat pięćdziesiątych sytuacja wewnętrzna Włoch dała gen. Ludwikowi Mierosławskiemu okazję do nawiązania szerszej współpracy polsko-włoskiej. Inicjatywa L. Mierosławskiego poparta została przez Garibaldiego,

szawa 1976, s. 36 n., 66; t e n ż e, *Sprzymierzeńcy narodów*, s. 144 n., 175; J. Z d r a d a, *Wielka Emigracja po powstaniu listopadowym*, Warszawa 1987, s. 59.

⁵³ M. Czajkowski do A. Czartoryskiego z 17 sierpnia 1841 r., BCZ w Krakowie, rkps IV 5410, k. 150.

⁵⁴ *Jenerał Zamoyski 1803-1868*, t. VI, Poznań 1930, s. 247; J. B y s t r o Ń, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930, s. 202.

⁵⁵ M. H a n d e l s m a n n, *Dziennik misji gen. Wysockiego do Turcji 1853-1855*, „Przełęcz Historyczny” 1932/1933, z. 2, s. 457.

⁵⁶ E. W r ó b l e w s k a, *Józef Feliks Zieliński (Izet-Bey) 1808-1878*, Toruń 1963, s. 98.

dzięki czemu rząd włoski we wrześniu 1861 r. pozwolił na otwarcie Polskiej Szkoły Wojskowej w Genui. W następnym roku szkoła ta została na skutek interwencji innych państw europejskich zamknięta. Spora grupa kadetów z tej szkoły udała się w 1862 r. do Stambułu; po drodze statek zawinął do Pireusu, gdzie mogli się adepci zapoznać z życiem politycznym Aten⁵⁷. W 1864 r., kiedy powstanie styczniowe chyliło się ku upadkowi, na pograniczu grecko-albańskim w Epirze miał też znaleźć się niewielki oddział powstańców polskich.

Na wielu kartach historii Grecji zapisał się Zygmunt Mineyko, polski emigrant i powstaniec 1863 r.⁵⁸ Po ucieczce z zesłania udał się do Francji, gdzie ukończył studia wojskowe i techniczne. Następnie został przyjęty do służby wojskowej w państwie tureckim, gdzie spędził 21 lat. Jako inżynier tureckich prowincji w Epirze i Tesalii rysował plany i budował drogi. W 1875 r. zainicjował poszukiwania jednej z najświętszych świątyń starożytnej Grecji w Dodonie. W 1880 r. Z. Mineyko poślubił córkę dyrektora gimnazjum w Janinie – Prozerpinę Manarys, a osiem lat później przeniósł się do Smyrny, gdzie wykonał prace regulacyjne rzeki Hermos (Gediz). Do Grecji przeniósł się w 1891 r., oddając resztę życia nowej ojczyźnie. Ta z kolei obdarowała go w 1910 r. honorowym obywatelstwem.

W końcowym okresie życia Z. Mineyko przystąpił do pisania kilkudziesięciu tomów pamiętników, wspomnień, kronik i zapisek dotyczących Grecji, Albanii i Turcji⁵⁹. Rękopisy te zostały ofiarowane w okresie międzywojennym Bibliotece Jagiellońskiej przez jego rodzinę. Subiektywne wypowiedzi Z. Mineyki i jego rodziny spowodowały także zmianę nastawienia Greków do Polaków i państwa greckiego do odrodzonego państwa polskiego⁶⁰.

Z. Mineyko w rękopisach odnotował też kilka nazwisk polskich, osób, które przebywały na terytorium państwa greckiego w końcu XIX i początku

⁵⁷ W. K a r b o w s k i, *Polska Szkoła Wojskowa we Włoszech (1861-1862)*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 8(1962), cz. 2, s. 22 n.; M i n e y k o, *Z tajgi pod Akropol*, s. 168, 200, 234 n.

⁵⁸ M i n e y k o, *Z tajgi pod Akropol*, s. 5 n.; *Dziesięć wieków geografii polskiej. Wybitni geografowie polscy*, red. B. Olszewicz, Warszawa 1967, s. 507; R e y c h m a n, *Polscy podróżnicy*, s. 86; S z c z e p a ń s k i, *Podróż do ziemi greckiej*, s. 108 n.

⁵⁹ Grecja, Albania a Epir, BJ w Krakowie, rkps 7091, t. 1-2; Pamiętniki Zygmunta Mineyki, rkps 7092, t. 1-8; Wspomnienia z podróży z Grecji do Polski i wzdłuż Polski do Wilna w 1922 r., rkps 7093; Tępienie rasy helleńskiej przez Turków, rkps 7094, t. 1-5; Kronika ważniejszych wypadków w Grecji, sygn. 7095, t. 1-42.

⁶⁰ Zob. J. K n o p e k, *Stosunek Polonii greckiej do sprawy polskiej w latach 1914-1921*, w: *Polonia w walce o niepodległość i granice Rzeczypospolitej 1914-1921*, red. A. Koseski, Pułtusk 1999, s. 158-169.

XX w. Na okres wojen bałkańskich 1912-1913 przypadła działalność Bilińskiego; w celu dokonania podziału Epiru między Albanią i Grecją mocarstwa europejskie na wniosek Włoch powołały komisję, w skład której wchodził ten właśnie Polak. W trackim mieście Rodosto Z. Mineyko spotkał Marię Minakowską, córkę po emigrancie polskim osiadłym w Adampolu. Następnie znalazła ona pracę w Atenach, gdzie zakład fryzjerski prowadziła inna Polka – Rakowicz. Podczas wojny grecko-tureckiej 1897 r. był też w Atenach Eugeniusz Jordan, syn pułkownika pozostającego na służbie tureckiej; został jednakże podejrzany o szpiegostwo i wydalony z kraju. Z kolei od 1897 r. przebywał w Janinie turecki wicekonsul z Ruszczuku – Podhajski; objął on posadę konsula francuskiego; żoną jego była wychowanka pensjonatu księżąt Czartoryskich w Paryżu i córka emigranta z 1831 r. – Rembielińska. Pod koniec XIX w. posadę geometry w Larisie pełnił inny Polak – Czujka, emigrant z 1863 r.; wówczas był wdowcem, ojcem kilkorga dzieci. W okresie I wojny światowej czasowo przebywał w Grecji Boganowski – deputowany do francuskiego Zgromadzenia Narodowego i Kwiatkowski – konsul austriacki w Salonikach; dyrektorką pierwszego szpitala w Salonikach była córka polskiego emigranta z 1831 r. – Christidi, z domu Szomosa, która opiekowała się rannymi z wojny⁶¹.

Z polskiej emigracji ekonomicznej 2. połowy XIX w. wyróżnić jeszcze można w Grecji Natalię Borysławską; objęła ona funkcję kierowniczką żeńskiego seminarium w albańskiej początkowo Janinie. Szkoła ta założona została przez patriotów rumuńskich prowadzących wówczas walkę z Grekami o zachowanie żywiołu wołoskiego na Bałkanach⁶². Z nieco innych powodów po Bałkanach jeździła Anna Szawłowska; kiedy została żoną konsula austriackiego w Warszawie, przemierzyła wraz z nim Bułgarię, Rumunię, Egipt i Grecję. U boku męża spędziła na południowym Wschodzie 16 lat⁶³.

W pierwszym okresie istnienia nowożytnego państwa greckiego istotną rolę w życiu intelektualnym i gospodarczym kraju odgrywali emigranci niemieccy, głównie bawarscy, skąd przybył do Aten pierwszy koronowany władca. Za pośrednictwem także niemieckich uczelni akademickich przyjeżdżali na krótkie pobyty do Grecji także polscy inżynierowie. Jednym z nich, który uzyskał dyplom Politechniki Monachijskiej, był Bronisław Rymkiewicz. Po studiach

⁶¹ BJ w Krakowie, rkps 7095, t. 9, k. 5 n.

⁶² W. P o b ó g - M a l i n o w s k i, *Albania*, w: *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. I, z. 4, s. 287; W i e r z b i a ń s k i, *Polacy w świecie*, s. 80.

⁶³ Zob. A. N e u m a n n o w a, *Obrazy z życia na Wschodzie (Rumunia – Bułgaria – Egipt – Grecya. Baśnie i legendy)*, przedm. J. A. Święcicki, t. I-II, Warszawa 1899.

pracował do 1888 r. w kolejnictwie na terytorium Bawarii, skąd przeniesiono go na ziemie greckie, gdzie w inżynierii kolejowej zatrudniony został w okręgach Volos i Larisa⁶⁴.

W 1875 r. dotarł do Pireusu Władysław Jabłonowski, który pełnił praktykę lekarską, i dlatego sporo podróżował. Zapisał, że sekretarzem poselstwa tureckiego w Rzymie, a później w Atenach (od 1886 r.) był Tadeusz Dowmunt Matuszewicz (Emin-bej); był on drugim jego sekretarzem. W Salonikach też zamieszkał doktor Switlik, który przybył wcześniej z Bośni; według W. Jabłonowskiego był znany ze swej praktyki i posiadanej przychodni, która przynosiła mu znaczne dochody. W tym samym mieście w konsulacie francuskim pierwszym sekretarzem był Polak – Krajewski. Poza tym greckim lekarzem wojskowym był Mehmed-bej, emigrant polski, który asymilował się w Turcji⁶⁵.

W latach osiemdziesiątych XIX w. przybył do Grecji z Bytomia na Górnym Śląsku Herman Fryderyk Lenc; pracował on w Koryncie, gdzie zajmował się pracami geologicznymi. Na początku XX w., kiedy spotkał go Stanisław Bełza, już nie mówił w języku polskim, ale posługiwał się jedynie niemieckim i greckim⁶⁶.

Ponadto w życiu politycznym i ekonomicznym Grecji XIX i początku XX w. uczestniczyli potomkowie nielicznej polskiej emigracji. Po powstaniu 1821-1829 r. pozostał w Grecji i ożenił się Henryk Jossadrowski. W życiu państwa greckiego aktywnie uczestniczyli zarówno jego synowie, jak i następane pokolenia emigracyjne⁶⁷. Wnuk A. Kalińskiego – Andrzej Roidis-Kaliń-

⁶⁴ Rymkiewicz Bronisław, w: *Słownik polskich pionierów techniki*, pod red. B. Orłowskiego, Katowice 1984, s. 185.

⁶⁵ W. J a b ł o n o w s k i, *Pamiętniki z lat 1851-1893*, wyd. J. Fijałek, Wrocław 1967, s. 198 n., 345 n.

⁶⁶ S. B e ł z a, *Wśród ruin Grecji*, Kraków 1903, s. 124.

⁶⁷ Henryk Jossadrowski (1801 – ok. 1870) – wojskowy, powstaniec i oficer kawalerii w Grecji. Urodzony 1 stycznia 1801 r. w Hamburgu jako syn Polaka wyznania luterańskiego, który po rozbiorach emigrował do Niemiec. W młodości musiał zapewne zapoznać się z nowożytnymi formami walki, co potwierdzają jego umiejętności w prowadzeniu działań wojskowych na Bałkanach w latach dwudziestych XIX w. Jednocześnie jego wiek wyklucza udział w wojnach napoleońskich. W 1821 r., kiedy wybuchło powstanie antytureckie na ziemiach greckich, podobnie jak kilkuset innych filhellenów z Europy udał się do Hellady. Znalazł się w grupie pierwszych ochotników, którzy dotarli do wybrzeży Peloponezu. W charakterze oficera kawalerii brał udział we wszystkich ważniejszych bitwach tego powstania (1821-1829): walczył na wyspie Hios, gdzie został ranny w rękę (marzec 1822); pod Peta (lipiec 1822) ciężko ranny w klatkę piersiową uniknął niewoli tureckiej dzięki temu, że uznano go za martwego; po długiej rekonwalescencji bił się jeszcze pod Trypoli na Peloponezie, a w marcu 1827 brał udział w ataku na Akropol pod rozkazami franc. gen. Faviera. Jossadrowskiego

ski w czasie wojen bałkańskich adiutantował następcy tronu Konstantynowi I⁶⁸. W akcjach polityka kreteńskiego Eleftheriosa Venizelosa uczestni-

zabrakło jedynie pod Mesolongion, twierdzy powstańców, która ostatecznie padła w 1826 r., a na jej obrońcach i ludności cywilnej oddziały turecko-egipskie dokonały rzezi. Jego kilkuletni udział w walkach po stronie powstańców przyczynił się do nawiązania przyjaznych kontaktów z ludnością grecką oraz z żołnierzami biorącymi udział w powstaniu. Po utworzeniu nowożytnego państwa greckiego pozostał w Grecji. W randze kapitana pełnił obowiązki dowódcy garnizonów greckich i szkolił rekrutów. Między 1830 a 1834 r. ożenił się w Nafplion (pierwszej nowożytnej stolicy państwa) z Greczynką, z którą miał później czterech synów i trzy córki. Najstarszy syn, Christos (Noël), jako lekarz wojskowy pełnił służbę w jednym z dywizjonów armii greckiej, ale w trakcie uzupełniania studiów medycznych w Paryżu zmarł. Drugi, Konstantyn, walczył w powstaniu antytureckim na Krecie w 1866 r., tam zginął i został pochowany. Trzeci, Jan, brał udział w powstaniach antytureckich na Krecie w 1866 i 1897 r.; dosłużył się stopnia pułkownika piechoty. Czwarty, nieznan z imienia syn, również związał się z wojskiem greckim, zostając oficerem intendentury. Wnuk najmłodszego syna – Henryk (trzeci) brał udział w pierwszej wojnie bałkańskiej. Walczył na wyspie Hios o przyłączenie jej do Grecji; był ranny w jednej z potyczek. W obronie państwa greckiego walczyli także wnukowie syna Jana Jossadrowskiego. Jossadrowski zmarł na Peloponezie ok. 1870 r. Por. D ł u ż e w s k a - K a ł i Ń s k a, *Grecja*; S i n k o, *Udział Polaków*; S t r a s b u r g e r, *Le philhellénisme en Pologne*; K n o p e k, *Polacy w Grecji*; t e n ż e, *Polacy w XIX-wiecznych walkach*.

⁶⁸ Andrzej Kaliński h. Jelita (1806-1893) – prawnik, pracownik administracyjny, sekretarz kancelarii króla Grecji. Urodzony w posiadłości rodziców pod Wilnem. W młodości uzyskał staranne wykształcenie w renomowanych szkołach Królestwa Polskiego i Litwy, m.in. w liceum krzemienieckim. Studiował w Wilnie, gdzie ukończył Wydział Prawa. W okresie późniejszym używał stopnia naukowego doktora nauk prawnych. Po wybuchu powstania listopadowego wraz z pięcioma młodszymi braćmi zgłosił się do armii Królestwa Polskiego. W czasie krwawej bitwy pod Ostrołęką 26 V 1831 r. uzyskał patent oficerski. Po upadku powstania, w którym zginął bez wieści jeden z jego braci, władze carskie skonfiskowały majątek Kalińskich na Litwie. Pozostali przy życiu bracia Kalińskiego zostali zesłani na Sybir. Jemu samemu udało się zbiec do Galicji. Kiedy zachorował na tyfus, znalazł gościnę na dworze hr. Zamoyskiego. Po kuracji emigrował do Wiednia, a stamtąd do Belgii, poszukując towarzyszy broni z okresu powstania. Kiedy w sierpniu 1832 r. greckie zgromadzenie prawodawcze wybrało królem księcia bawarskiego Ottona I (1832-1862), Kaliński zgłosił się do orszaku książęcego, który podążył w stronę Nafplion na Peloponezie (pierwszej stolicy nowożytnego państwa greckiego). Jako wychowanek liceum klasycznego, w ciągu pierwszego roku pobytu w Grecji nauczył się języka nowogreckiego. Ponadto od czasu pobytu w Europie Zachodniej znał też język niemiecki, dzięki czemu utrzymywał dobre kontakty z poselstwem bawarskim, a to w konsekwencji pozwoliło mu na znalezienie pracy w administracji greckiej. W 1834 r. wraz z otoczeniem króla Ottona udał się do nowej stolicy – Aten, mimo iż wówczas było to prowincjonalne miasteczko, liczące ok. 5 tys. mieszkańców. J. Słowacki podróżujący na Bliski Wschód w 1836 r. spotkał Kalińskiego w Greckiej Izbie Obrachunkowej z siedzibą w Atenach, gdzie pełnił funkcję kierownika departamentu. Z kolei M. Czajkowski, który z polecenia księcia Adama Czartoryskiego i Hotelu Lambert w 1841 r. odbywał podróż z Francji na Płw. Bałkański, określał Kalińskiego jako osobę wpływową i ważną w środowisku greckim, a przy tym polskiego patriotę. Uzdolnienia lingwistyczne Kalińskiego oraz jego dobre kontakty z poselstwem bawarskim w Atenach spowodowały, iż ok. 1838 r. został przydzielony do kancelarii królewskiej

czył Stanisław Mineyko (w roku 1897 oraz 1912-1913). Bracia Smoleńscy nie pozostawili po sobie potomstwa męskiego.

W rozmowach pokojowych grecko-tureckich po zakończeniu II wojny bałkańskiej uczestniczył prawnik i doradca rządu tureckiego, Leon Walerian Ostroróg⁶⁹. Już w końcu XIX w. związał się z Turcją, gdzie w 1913 r. uzy-

Otona, pełniąc tam od początku funkcję sekretarza. W tym również czasie zdecydował się na osiedlenie w Grecji. Poślubił w 1838 r. Greczynkę Sekeris, należąca do jednego z mieszczańskich rodów greckich, córkę jednego z założycieli i członków *Filiki Heteria*. W działalności publicznej i politycznej Kaliński należał do ugrupowania monarchistów greckich. Wraz z dworem dążył do przyłączenia Krety (Kriti), pozostającej przez cały XIX w. pod panowaniem Turcji. Jednocześnie zdawał sobie sprawę, iż powstania wybuchające na tej wyspie w latach 1841, 1852 i 1863 zakończą się klęską, o ile ówczesne mocarstwa europejskie nie wyrażą zgody na przyłączenie jej do Grecji. Po rewolcie wojskowej w Nafplion w 1843 r., która doprowadziła do zwołania Zgromadzenia Narodowego, uczestniczył w nim z ramienia kancelarii królewskiej. Nadzorował w 1844 r. wprowadzenie w Grecji konstytucji, systemu rządów parlamentarnych, powołania dwuizbowego parlamentu i odpowiedzialności rządu przed królem i parlamentem. Mimo licznych wystąpień ludności greckiej i spisków wojskowych przeciwko władzy królewskiej, Kaliński pozostał do abdykacji Otona jego sojusznikiem w życiu politycznym i parlamentarnym. Ostatecznie powstanie wojskowe w Nafplion spowodowało abdykację króla Otona 26 X 1862. Mimo ustąpienia ze stanowiska sekretarza kancelarii królewskiej, nadal dbał o interesy Otona w Grecji. Działo się tak nawet mimo postawy wojska i ludności miast greckich względem osoby króla i jego otoczenia, dążących do rozprawy politycznej i sądowej z dworem. Dzięki ugrupowaniom monarchistycznym w parlamencie nie dopuścił do odczytania, a następnie do opublikowania królewskiej korespondencji Otona I. Poza sferą prywatności były wśród niej listy patriotów greckich, poddanych sułtana tureckiego, z którymi kancelaria królewska się kontaktowała i prowadziła wymianę not oraz informacji. Mogło to doprowadzić do restrykcji wobec ludności greckiej mieszkającej na terytorium Porty ottomańskiej przez władze w Stambule. Okoliczności te zwróciły na Kalińskiego uwagę następcy Otona, Jerzego, księcia duńskiego, szwagra ces. Aleksandra III i króla brytyjskiego. Osoba ta została narzucona greckiemu zgromadzeniu parlamentarnemu 31 X 1863 r. przez państwa zachodnie (wraz z nią zostały Grecji przyznane przez Wielką Brytanię Wyspy Jońskie, znajdujące się pod jej protektoratem). Nowy król oficjalnym listem zaprosił Kalińskiego do współpracy, przywracając mu dawne stanowisko osobistego sekretarza (*conseiller privé*). Z kolei 30-letnie doświadczenie współpracy z poprzednim monarchą spowodowało, iż uzyskał niemal natychmiast pełne zaufanie Jerzego. Jako dawny prawnik i finansista pomagał też dworowi królewskiemu w jego nieustannych problemach, zwłaszcza z utrzymaniem rodziny i świty królewskiej. W 1864 r. z ramienia króla uczestniczył także w pracach nad uchwaleniem nowej konstytucji, mającej wówczas charakter burżuazyjno-demokratyczny. Kaliński dążył do wsparcia kretańskiego ruchu narodowowyzwoleńczego, który w 1866 r. ponownie wypowiedział posłuszeństwo Porcie. Mimo wysyłania na Kretę pomocy wojskowej oraz „ochotników” z armii greckiej, mocarstwa europejskie na zwołanej w tym celu konferencji w Paryżu w 1869 r. nie wyraziły zgody na oddanie wyspy pod zwierzchnictwo Grecji. W końcu lat siedemdziesiątych XIX w. Kaliński brał udział w poselstwie króla do Petersburga, gdzie miał podobno od ces. Aleksandra III uzyskać zwrot skonfiskowanych niegdyś dóbr rodzinnych na Litwie; z propozycji tej nie skorzystał. Zmarł w Atenach w 1893 r., prawdopodobnie na zawał serca, w trakcie

skął dzięki nominacji rządowej rangę ministra pełnomocnego. W tym też roku występował jako arbiter między Grecją a Holandią w zagadnieniach z zakresu prawa międzynarodowego.

*

W dziejach wychodźstwa polskiego do początku XX w. można wydzielić kilka etapów. Pierwszy stanowiła emigracja obejmująca lata przedrozbiorowe; drugim stało się uchodźstwo polityczne, głoszone w imię haseł narodowo-wyzwoleńczych; trzeci aspekt stanowiła masowa migracja zarobkowa, która rozpoczęła się na ziemiach polskich w 2. połowie XIX w.⁷⁰ Pierwsza i ostatnia forma nie znalazła praktycznie odzwierciedlenia w tej części Bałkanów. Najwięcej osób przebywających na terytorium Grecji w omawianym okresie stanowiła zatem emigracja polityczna. Mimo niewielkiej grupy polskich migrantów skupionych u stóp Akropolu w XIX i początku XX w., kilku z nich uzyskało na miejscu zadowalający awans zawodowy, uzyskując dostęp do najwyższych godności wojskowych i administracyjnych w tym państwie. Odbiciem migracji Polaków do Grecji w tym okresie było pokrewieństwo łączące Andreasa Papandreu, kilkukrotnego premiera współczesnej Grecji, z Zygmuntem Mineyko, którego kolejne pokolenia mieszkają do dnia dzisiejszego na terytorium Polski i Grecji.

przygotowań do otwarcia Kanału Korynckiego. Pogrzeb Kalińskiego odbył się na koszt państwa, gdyż prawdopodobnie nie zostawił żadnego majątku w Grecji. W pogrzebie uczestniczył król Jerzy z rodziną i dworem; prasa ateńska donosiła, iż król, idąc w kondukcje pogrzebowym, podobnym zaszczytem wyróżnił jedynie adm. Kanarisa, greckiego bohatera narodowego z okresu walk narodowowyzwoleńczych. Kaliński nie pozostawił potomstwa męskiego. Z małżeństwa z Sekeris urodziła się ok. 1840 r. córka Helena. Wyszła ona za mąż w 1864 r. za znanego finansistę greckiego Stratisa Roidisa, z którego to związku urodził się syn Andrzej. Król Jerzy w uznaniu zasług sekretarza kancelarii pozwolił na uzyskanie przez jego wnuka podwójnego nazwiska grecko-polskiego – Roidis-Kaliński. Por. BCz w Krakowie, Korespondencja M. Czajkowskiego do A. Czartoryskiego, rkps IV 5410; C z e r m i ń s k i, *Z Grecyi i Krety*; D ł u ż e w s k a - K a ń s k a, *Grecja*; K n o p e k, *Polacy w Grecji*; S i n k o, *Udział Polaków*; J. S ł o w a c k i, *Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu*, w: *Dziela*, Warszawa 1952-1975, t. IX.

⁶⁹ S. L e i t g e b e r, *Ostroróg Leon Walerian*, PSB, t. XXIV, s. 513.

⁷⁰ E. B a s i ń s k i, *Polonia solidarna z Macierzą*, Warszawa 1971, s. 69.

THE PARTICIPATION OF POLISH EMIGRANTS IN POLITICAL
AND ECONOMICAL LIFE OF MODERN GREECE
(1821-1918)

S u m m a r y

The paper sought to present the number of Poles and their participation in the political and economical life of modern Greece. The chronological frameworks of the publication range from the outbreak of Greek rising for independence in 1821 (when Greece remained under Turkish domination) to the end of the First World War in 1918. The main question posed here is to determine the reason why Polish emigrants were in Greece, what they did there and what role they played in this country in the nineteenth century and in the beginning of the twentieth century. As regards bibliographical sources, they constitute archival data, memoirs, and the press published in Poland under partition. In addition, the paper is based on literature about the migration of Poles to Athens and other places.

The history of the Greek nation in the nineteenth century was in a way similar to the history of the Polish state. Both nations attached much importance to the struggle for national independence. Greece, however, gained independence earlier than Poland, but in the nineteenth and twentieth centuries it fought for independence in all territories which ethnically belonged to Greece. Therefore Poles participated in all political events important for the Greek state in the years 1821-1918. They arrived in Greece after the fall of the 1848 rising in Europe and fought in the Greek rising. They acted at the Turkish-Greek border after the end of the Crimean war and sided with Greeks in their struggle against Turkey, their everlasting enemy.

Poles took part in the modern life of Greece, both individually and collectively. This fact has decided about the layout of the paper divided into two parts. The first part shows the collective contribution of Polish emigrants to the political life of Greece, and the second part is about the individual attitudes that Poles adopted in politics and economics there.

One can divide the history of Polish migration till the twentieth century into several stages. The first one consisted of emigration from the pre-partition period; the second one is political migration in the name of independence; the third one is mass labour migration, which started in Polish territories in the second half of the nineteenth century. The first and the last form was not practically reflected in this part of the Balkans. Therefore the majority of people who arrived in Greece in the period under discussion constituted political emigration. Despite a small group of Polish migrants settled at the bottom of Acropolis in the nineteenth and at the beginning of the twentieth centuries, a few of them were satisfied in their career and obtained high ranks in the army and administration. A reflection of Polish migration to Greece in that period was kinship between Andreas Papandreu, several times prime minister of contemporary Greece, and Zygmunt Mineyko whose descendants have lived until today in Poland and Greece.

Translated by Jan Kłos